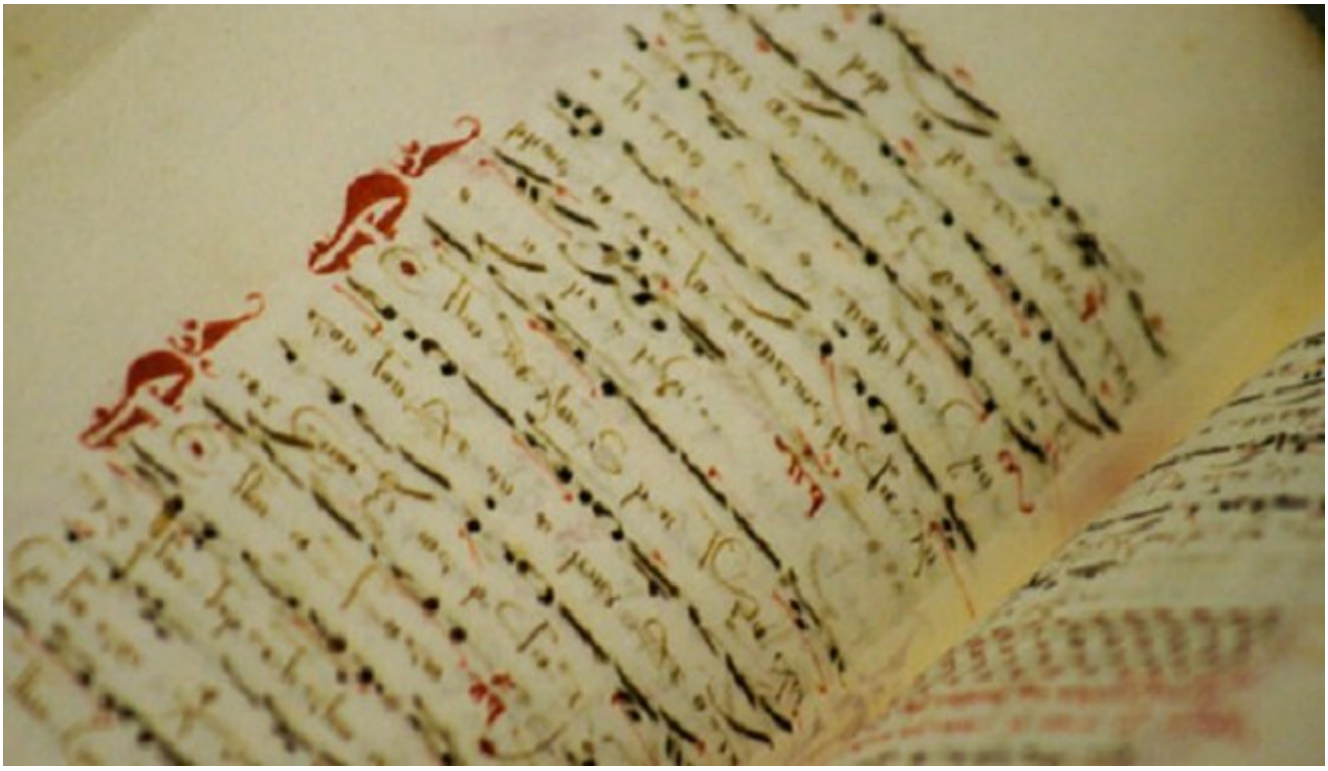
29 Νοεμβρίου 2021

Η θρησκευτική μουσική και η συμβολή της στη μουσική γραφή (Ηλίας Λιαμής, Σύμβουλος Ενότητας Πολιτισμού)

/ Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες

Η μουσική εξυπηρέτησε από τα αρχαιότατα χρόνια τις ανάγκες των τελετουργιών και της θρησκείας. Και επειδή, βέβαια, οι θρησκευτικές τελετουργίες απαιτούσαν μία διαφορετική διανοητική και συναισθηματική συμπεριφορά από τους ανθρώπους, χρειαζόταν και μία διαφορετική μουσική για να τις συνοδεύει. Έτσι, καθώς περνούσαν τα χρόνια και προχωρούσε ο πολιτισμός, αναπτύχθηκαν σε όλους τους λαούς της γης δύο είδη μουσικής:

1. Η κοσμική λαϊκή μουσική που εξέφραζε τις καθημερινές ανάγκες των ανθρώπων και συνόδευε τις καθημερινές του δραστηριότητες.
2. Η τελετουργική η θρησκευτική μουσική που συνόδευε τις θρησκευτικές τελετουργίες.

Οι μορφές και τα νοήματα αυτών των δύο ειδών μουσικής διέφεραν γιατί εξυπηρετούσαν διαφορετικές ανάγκες:

Η κοσμική λαϊκή μουσική ήταν τα λαϊκά τραγούδια και οι χοροί που αποτελούν τη λαϊκή η παραδοσιακή μουσική κάθε λαού. Η μουσική αυτή ήταν συνήθως πιο απλή, μιλούσε για τα καθημερινά πράγματα της ζωής, τη δουλειά, τον έρωτα, τις χαρές και τις λύπες των ανθρώπων. Ήταν πιο απλή γιατί και τα νοήματα της ήταν πιο απλά αλλά και γιατί ήταν μία συλλογική μουσική. Την έπαιζαν στις γιορτές και τα πανηγύρια και συμμετείχαν σε αυτήν όλοι λίγο-πολύ.

Η τελετουργική η θρησκευτική μουσική ήταν η μουσική που συνόδευε τις τελετουργίες και τη θρησκευτική λατρεία. Και η μουσική αυτή ήταν βέβαια λαϊκή μουσική, γιατί εξέφραζε τις ανάγκες ολόκληρης της κοινότητας που συμμετείχε στις τελετουργίες. Όμως η μουσική αυτή είχε διαφορετικά νοήματα και έπρεπε να ακούγεται μόνο κάτω από ειδικές συνθήκες.

Οι άνθρωποι την ταύτιζαν στο μυαλό τους με τις τελετουργίες και με τη θρησκεία και την ξεχώριζαν από τις μουσικές της καθημερινής ζωής. Άλλωστε, οι ίδιες οι τελετουργίες ήταν η μουσική, ο χορός και οι τελετουργικές αναπαραστάσεις που τις αποτελούσαν! Η θρησκευτική μουσική, δηλαδή, δεν συνόδευε απλώς τις τελετουργίες, αλλά αποτελούσε ένα βασικό στοιχείο τους.

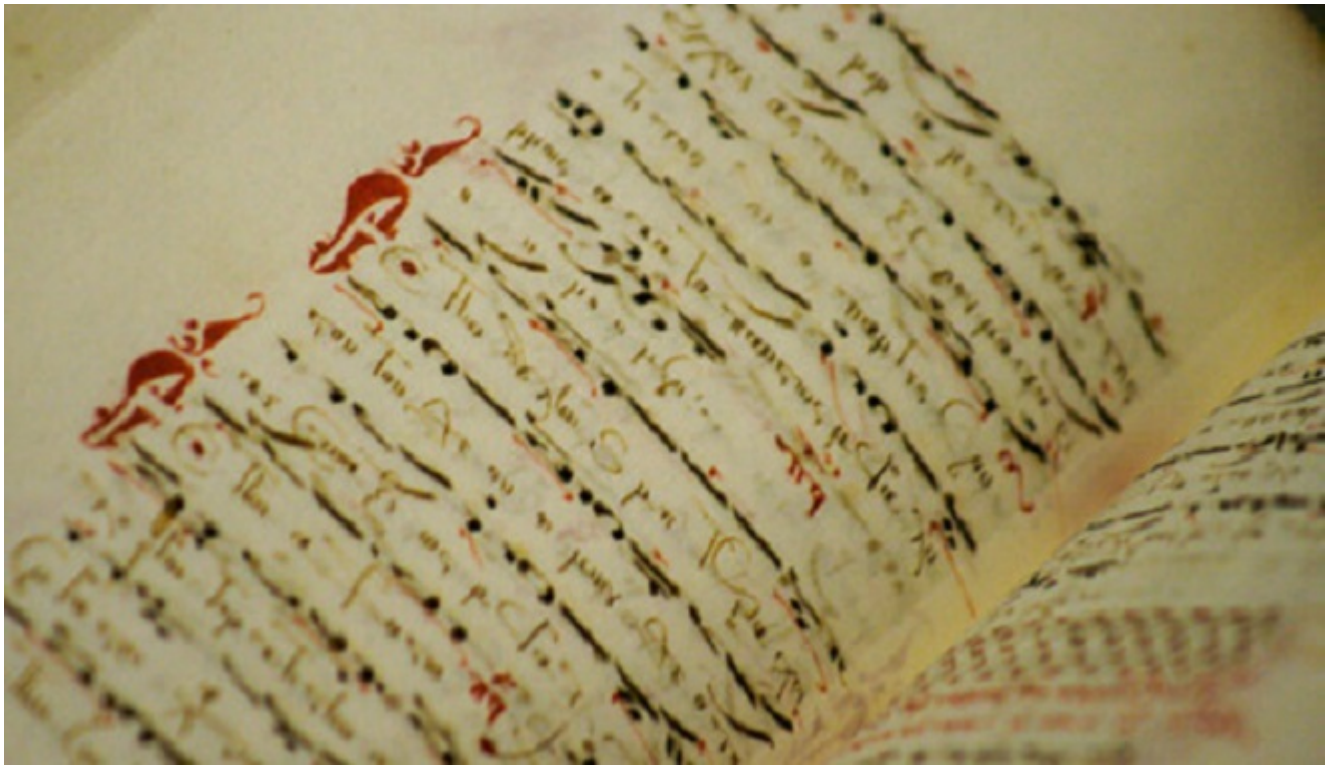
Δεν μπορούσαν όλοι να γνωρίζουν τους κανόνες της τελετουργικής ή θρησκευτικής μουσικής. Τους γνώριζαν μόνον οι μυημένοι. Ποιοι ήταν αυτοί;

Σε όλες τις αρχαίες ανθρώπινες κοινότητες υπήρχαν πάντα κάποιοι ιδιαίτεροι άνθρωποι που τους έλεγαν μάγους η σαμάνους οι ιερείς που κατεύθυναν τις τελετουργίες και είχαν στα χέρια τους τη γνώση.

Οι άνθρωποι αυτοί ξεχώριζαν από τους υπόλοιπους γιατί μπορούσαν να θεραπεύουν τις αρρώστιες, μπορούσαν να κάνουν διάφορες προβλέψεις (αληθινές οι ψεύτικες δεν είχε σημασία γιατί οι υπόλοιποι συνάνθρωποί τους τις πίστευαν) κλπ. Έτσι, όλη η κοινότητα τους απέδιδε ιδιαίτερες μαγικές ικανότητες, πίστευαν ότι επικοινωνούν κατευθείαν με τους θεούς και τα πνεύματα, τους σέβονταν λοιπόν, αλλά και τους φοβούνταν ταυτόχρονα.

Καθώς μεγάλωναν οι ανθρώπινες κοινότητες και η ζωή γινόταν περισσότερο πολύπλοκη, οι αρχαίες τελετουργίες οργανώθηκαν σε θρησκείες που της κατηύθυνε κάποιο ιερατείο.

Οι άνθρωποι που αποτελούσαν το ιερατείο και κατεύθυναν τις τελετουργίες και την θρησκεία, εξακολουθούσαν να έχουν στα χέρια τους τη γνώση. Μπορούσαν να δίνουν απαντήσεις όχι μόνο στα ερωτήματα για τη ζωή και το θάνατο, αλλά και σε άλλα ερωτήματα των συνανθρώπων τους. Μπορούσαν να προβλέψουν τις εκλείψεις του ήλιου και της κίνησης των άστρων γιατί γνώριζαν αστρονομία, μπορούσα να θεραπεύουν τις αρρώστιες γιατί είχαν ιατρικές γνώσεις κλπ. Όλη η γνώση από την οποία γεννήθηκαν αργότερα οι διάφορες επιστήμες, ήταν συγκεντρωμένη στα χέρια. Μπορούσαν βέβαια και να τρομοκρατούν τους άλλους ανθρώπους, γιατί ό,τι και να έλεγαν γινόταν πιστευτό και γιατί τους απέδιδαν μαγικές οι θεϊκές ιδιότητες.

Το ιερατείο λοιπόν είχε και μεγάλη δύναμη και αυτό το ξεχωρίζει από τους υπόλοιπους ανθρώπους της κοινωνίας. Η θρησκεία ήταν πάντα μία μορφή εξουσίας. Σε πολλές αρχαίες κοινωνίες μάλιστα η πολιτική και θρησκευτική εξουσία ήταν συγκεντρωμένες στα χέρια των ίδιων ανθρώπων. Στην αρχαία Αίγυπτο π.χ. πίστευαν ότι ο Φαραώ ήταν ταυτόχρονα και ο ίδιος ο Θεός, και αυτό συνέβαινε και σε πολλές άλλες κοινωνίες, όπως στο Θιβέτ ή την Κίνα.

Για να γίνει κάποιος μέλος του ιερατείου και να αποκτήσει γνώση και δύναμη έπρεπε να μάθει τα μυστικά της θρησκείας που τότε ταυτιζόταν και με την επιστήμη, έπρεπε δηλαδή να μυηθεί. Η μύηση ήταν πάντα ένα βασικό γνώρισμα όλων των θρησκειών και εξακολουθεί και μέχρι σήμερα. Το ιερατείο λοιπόν ξεχώριζε, περισσότερο από τους υπόλοιπους ανθρώπους γιατί αποτελούνταν από μυημένους.

Ένα από τα βασικά μυστικά της θρησκείας ήταν βέβαια και η γνώση των θρησκευτικών τελετουργιών, άρα και της μουσικής που τις συνόδευε.

Στις αρχαίες κοινωνίες λοιπόν, η τελετουργική ή θρησκευτική μουσική δεν μπορούσε να είναι κτήμα όλων των ανθρώπων της κοινότητας, αλλά μόνο μιας ομάδας μυημένων που αποτελούσαν το ιερατείο και γνώριζαν τα μυστικά της θρησκείας. Αυτό ήταν επίσης κάτι που την ξεχώριζε από την κοσμική λαϊκή μουσική.

Όλες οι θρησκείες είχαν πάντα στην υπηρεσία τους ειδικούς μουσικούς που

γνώριζαν τους κανόνες της θρησκευτικής ή της τελετουργικής μουσικής. Οι μουσικοί αυτοί, ήταν τις περισσότερες φορές, και οι ίδιοι μέλη του ιερατείου. Αργότερα, οι διάφορες θρησκευτικές κοινότητες πήραν στην υπηρεσία τους και άλλους επαγγελματίες μουσικούς που συνέθεταν μουσική ειδικά για τις ανάγκες της θρησκευτικής λατρείας.

Οι θρησκευτικές τελετουργίες των διαφόρων θρησκειών έδιναν και δίνουν απαντήσεις σε προαιώνια ερωτήματα και φόβους των ανθρώπων για τη δημιουργία του κόσμου, για τη ζωή και το θάνατο, για την ύπαρξη του Θεού και λοιπά. Οι τελετουργίες λοιπόν έπρεπε να επαναλαμβάνονται πάντα με τον ίδιο τρόπο, γιατί μόνον έτσι μπορούσαν να καθησυχάζουν τους ανθρώπους και να τους δίνουν τις απαντήσεις που ήθελαν να πάρουν από τη θρησκεία.

Σε όλες τις θρησκείες υπάρχει ένα λειτουργικό τυπικό, υπάρχει δηλαδή μία τυποποίηση της θρησκευτικής λατρείας και των τελετουργιών. Έτσι, και η μουσική που συνόδευε τις τελετουργίες έπρεπε να μπορεί να τυποποιηθεί ώστε να είναι κάθε φορά η ίδια. Έπρεπε κάθε φορά να λέγονται οι σωστές ψαλμωδίες, να υπάρχουν οι σωστοί ρυθμοί κλπ. Έπρεπε επίσης να μπορεί αυτή η τελετουργική μουσική να μεταδίδεται στις επόμενες γενιές των μυημένων. Έτσι, σε διάφορα μέρη της γης ανακαλύφθηκαν σιγά-σιγά τρόποι ώστε να γράφουν τη μουσική, γιατί αυτός ήταν ο μόνος τρόπος ώστε να παραμένει σταθερή και να διαφυλάττεται μες στον χρόνο.

Οι ανάγκες τυποποίησης της θρησκευτικής λατρείας οδήγησαν στην εφεύρεση της μουσικής σημειογραφίας.

Από την εποχή που επινοήθηκαν τρόποι μουσικής γραφής, έγιναν ακόμη μεγαλύτερες οι διαφορές ανάμεσα στην κοσμική και τη θρησκευτική μουσική. Η κοσμική μουσική εξακολουθούσε να είναι άγραφη και να μεταδίδεται σαν προφορική παράδοση, έτσι σιγά-σιγά άλλαζε. Η θρησκευτική μουσική όμως ήταν γραμμένη και έμεινε σταθερή και μάλιστα δεν επιτρεπόταν να αλλάξει.

Βασική πηγή: Μιχάλη Γρηγορίου, *Μουσική για παιδιά και για έξυπνους μεγάλους.* Τομ. Β΄, εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ.